

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Covid 19'la Mücadele Sürecinde Ulus Devletleri Başarılı Kılacak Temel Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment On The Key Factors That Will Make Nation States Successful In Fighting Covid 19

Akif ÇARKÇI^{a*}

^aDr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Şube Müdürü, İstanbul / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-6522-7140

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 14 Kasım 2021

Kabul tarihi: 21 Nisan 2022

Anahtar Kelimeler:

Ulus devlet,

Küresel pandemi,

Devlet kapasitesi,

Covid-19,

Krizle mücadele

ÖZ

Yaklaşık üç yıldır bütün dünyanın gündemini meşgul eden Covid-19 salgını sürecinde ulus devletler salgınla mücadele konusunda çeşitli pozisyonlar almışlar, salgınla başa çıkabilmek için çeşitli reflexler geliştirmişlerdir. Küresel düzeyde ortaya çıkan ve etkileri halen devam eden bir pandemi karşısında ulusal devletler ulusal ya da yerel düzeyde mücadele etmek durumunda kalmışlar, devletlerin krizle mücadele kapasiteleri sorgulanmaya başlanmış ve salgınla mücadelede altyapılarının yeteri kadar güçlü olup olmadığı tartışmaya açılmıştır. Ulus devletlerin sağlıktan eğitime, bilimsel altyapıdan siyasi güven unsuruna kadar pek çok noktada hangi durumda oldukları ve küresel pandemi karşısında yeteri kadar dirençli olup olmadıkları ulusal siyasetlerin ana gündemini oluşturmaktadır. Bu süreçte ideolojik anlamda devletin hangi kimliğe sahip olduğundan çok krizle yeterince başedip edemediği, başedebiliyorsa hangi noktalarda başarılı oldukları, başedemiyorlarsa bunun nedenleri ve başarılı olmaları için gerekli kriterlerin neler olduğu daha çok önem kazanmıştır. Ulus devletlerin küreselleşme süreci karşısında etkisinin azaldığı ve egemenlik sınırlarının tartışmaya açıldığı bir dönemde ortaya çıkan pandemi ulus devletin yeniden eski pozisyonuna dönüp dönmeyeceği sorusunu da doğal olarak akla getirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi küresel kuruluşların pandemi sürecinde ulus devletlere ne denli yardımcı olabildiği sorusu henüz net olarak cevaplanamışken ulus devletlerin kendi kaderleri ile başbaşa kalmaları ve güçlü devlet kapasiteleri oranında salgınla mücadele edebilecekleri bir başka tartışma konusu olarak akademik çevreleri meşgul etmektedir. Bu çalışmada ulus devletlerin küresel pandemiyle mücadele noktasında hangi reflexleri geliştirdikleri ve devlet kapasitelerine olan ihtiyacın ne oranda ortaya çıktığı incelenmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received November 14, 2021

Accepted April 21, 2022

Keywords:

Nation state,

Global pandemic,

Government capacity,

Covid-19,

Fighting the crisis

ABSTRACT

In the process of the Covid-19 epidemic, which has occupied the agenda of the whole world for about three years, nation states have taken various positions in combating the epidemic and have developed various reflexes to cope with the epidemic. In the face of a pandemic that has emerged at the global level and whose effects are still ongoing, national states have had to struggle at the national or local level, the capacity of states to fight the crisis has been questioned and whether their infrastructure is strong enough in the fight against the epidemic has been opened to discussion. The status of nation states in many aspects from health to education, from scientific infrastructure to political trust and whether they are sufficiently resistant to the global pandemic constitute the main agenda of national policies. In this process, it has become more important whether the state has adequately coped with the crisis, if it can cope with it, at what points they have been successful, if they can not, what the reasons for this and what the needed criteria for their success are. The pandemic, which emerged at a time when the influence of nation states in the face of the globalization process decreased and the borders of sovereignty were opened to discussion, naturally brings to mind the question of whether the nation state will return to its former position. While the question of how global organizations such as the World Health Organization (WHO) can help nation states during the pandemic process has not yet been clearly answered, academic circles are busy with another discussion topic that nation states can fight the epidemic in proportion to their own destiny and strong state capacities. In this study, it is examined which reflexes the nation states have developed in the fight against the global pandemic and to what extent the need for state capacities has arisen.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: akif.carkci@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

In the 90s, when the globalization debates came to the fore, one of the main topics discussed in academic circles was the discussion of the position of the nation-state in the globalization process or where the nation-state evolved with globalization. The most dominant view that emerged as a result of these discussions was the opinion that the nation-state was eroded, lost its powers or shared its sovereignty with supranational institutions in the globalization process. The main factors that led academic circles to this view are the findings that the globalization process has made international borders meaningless, international capital movements have been mobilized without geographical borders, information has spread more rapidly with the development of information and communication technologies, and national borders have lost their meaning, etc.

Indeed, with the dizzying developments in information technologies, all kinds of communication and relations between the world societies have moved to a different dimension and geographical borders have become meaningless and it has become easier for capital, labor and products to move more comfortably and faster in the international arena, especially with economic globalization.

In this time period, when we are about to end the first quarter of the 21st century, discussions such as globalization, nation-state and sovereignty have begun to take shape around the Covid 19 global pandemic, which has entered the agenda of the whole world this time. The Covid-19 global pandemic first emerged in Wuhan, China in December 2019, and as a result of various researches on the symptoms of the disease, it was defined on January 13, 2020 and entered the agenda of the whole world. After the epidemic was seen in 114 countries at that time, the WHO declared Covid-19 as an epidemic on March 11, 2020.

The global pandemic, which has occupied the agenda of the whole world for about three years, has affected almost all the states of the world in various ways, and the world societies living under the roof of these states have had to struggle with the negative conditions brought by the pandemic in many issues from economy to health, from politics to social life. Many countries have had to struggle against a global health crisis on local or regional scale, and in this process, nation states have taken action to develop various reflexes to combat the global pandemic.

In the study, the literature analysis method was adopted as the method, and the academic literature related to the subject was reviewed, and some of the main debates in the context of globalization and nation-state were evaluated. Books, articles, papers, and similar documents that will shed light on the main discussion topics of the study have been reviewed; the relevant parts were extracted, filtered and included in the study meaningfully. On the other hand, with descriptive analysis and discourse analysis methods, some conceptual approaches and current debates in the current literature are discussed, and the basic conditions and criteria that will affect the success levels of nation states and national policies, especially in the Covid 19 process, are emphasized. In the last forty-year period, when globalization has surrounded the world with all its effects and consequences, the debates that the nation state has worn out and transferred its sovereignty rights to supranational structures have occupied the academic circles for a long time, and hundreds of studies have been carried out on this basic assumption. Indeed, especially the dizzying developments in economic globalization and communication technologies have affected the destiny of humanity, and human communities living under the umbrella of a nation-state have gradually left this position and started to walk towards the direction drawn by global networks. In this process, national borders have lost their meaning to a large extent, and money, technology, commodities, goods, knowledge, culture and raw materials have started to move around the world without borders. Of course, in order to ensure the continuation of this mobility, it was necessary to eliminate the restrictive, obstructive, closed anti-mobilization system understandings of national governments and to pave the way for globalization.

However, after the Covid-19 global health crisis, it was understood that an economic crisis that has the potential to affect the whole world, a natural disaster such as climate change and global warming, or a large-scale health crisis that will affect the fate of humanity such as the global health crisis we experienced in the process of Sars, Mers and Covid, nation states and the crowds of people they govern were left to their own destinies in the face of these global crises, and the international community almost fell into a passive position against national and regional needs. Nation states or national governments have had to deal with the global health crisis in proportion to their managerial and material capacities. In many parts of the world, including continental Europe, nation-states closed their borders, albeit temporarily, stopped the export of medicines and health care materials, and went to combat the pandemic by taking local and regional measures despite the global system within their national borders. Naturally, this was interpreted as the nation-states' regaining their former powers. Although there were some discussions that this situation was temporary, eventually, every nation retreated into its own shell in the face of a global health crisis and states had to take drastic measures to survive the crisis period.

In this study, the topics such as which reflexes nation states have developed in the fight against the global pandemic, how the critical factors such as combating the crisis and strong state capacity will affect the success of nation states have been chosen as the subject of discussion. In the study, primarily, the situation that the nation-state faced in the globalization process was examined, afterwards it was focused on whether the nation-state could regain its dominance in the globalization process with the Covid 19 process, and in the following parts, through which key criteria or which state reflexes could the nation-states be successful in the face of the global pandemic has been discussed.

Giriş

Küreselleşme tartışmalarının yoğun olarak gündeme geldiği 90'lı yıllarda akademik çevrelerde tartışılan başat konulardan birisi ulus devletin küreselleşme sürecinde aldığı pozisyonun ne olduğu ya da ulus devletin küreselleşmeyle birlikte nereye evrildiğinin tartışılmasıydı. Bu tartışmalar neticesinde ortaya çıkan en ağırlıklı görüş, küreselleşme sürecinde ulus devletin aşındığı, yetkilerini kaybettiği ya da egemenliğini uluslar üstü kurumlarla paylaştığı yönündeki kanaatti.

Akademik çevreleri bu görüşe ulaştıran etkenlerin başında, küreselleşme sürecinin uluslararası sınırları anlamsızlaştırdığı, uluslararası sermaye hareketlerinin coğrafi sınır tanımaksızın mobilize olduğu, bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilginin daha hızlı bir şekilde yayıldığı ve ulusal sınırların anlamını yitirdiği ve benzeri tespitler bulunmaktadır (Balcı, 2005, s.10).

Gerçekten de bilgi teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerle birlikte dünya toplumları arasındaki her türden iletişim ve ilişki farklı bir boyuta taşınmış ve coğrafi sınırlar anlamsızlaşarak özellikle ekonomik küreselleşmeyle birlikte sermayenin, emeğin ve ürünün uluslararası planda daha rahat ve daha hızlı hareket etmesi kolaylaşmıştır (Özdemir, 2004, s.176).

21.yy'ın ilk çeyreğini bitirmek üzere olduğumuz bu zaman diliminde ise küreselleşme, ulus devlet, egemenlik gibi tartışmalar bu kez bütün dünyanın gündemine giren Covid-19 küresel pandemisi etrafında şekillenmeye başlamıştır. Covid-19 Küresel pandemisi ilk olarak Çin'in Vuhan kentinde 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkmış, hastalığın belirtileri üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar neticesinde 13 Ocak 2020'de tanımlanarak bütün dünyanın gündemine girmiştir. Salgının o tarihlerde 114 ülkede görülmesinin ardından Dünya Sağlık Örgütü, 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19'u bir salgın olarak ilan etmiştir (İmga ve Ayhan, 2020, s.11).

Yaklaşık üç yıldır bütün dünyanın gündemini yakından meşgul eden küresel çaplı pandemi neredeyse bütün dünya devletlerini çeşitli açılardan etkilemiş, bu devletlerin çatısı altında yaşayan dünya toplumları ekonomiden sağlığa, siyasetten sosyal hayata kadar pek çok konuda pandeminin beraberinde getirdiği olumsuz koşullarla mücadele etmek durumunda kalmıştır (Miş, 2020, s.42). Pek çok ülke küresel bir sağlık krizi karşısında yerel ya da bölgesel çapta mücadele etmek durumunda kalmış, bu süreçte ulus devletler ise küresel pandemi ile mücadele noktasında çeşitli refleksler geliştirmek üzere harekete geçmişlerdir.

Ulus devletlerin küresel pandemi karşısında geliştirdiği reflekslerden en önemlisi şüphesiz sağlık politikalarının ve sağlık altyapılarının gözden geçirilmesi, yönettikleri toplumların bu pandemiden en az zararla kurtulmasını sağlayacak tedbirlerin alınması noktasında atılan adımlar olmuştur. Bununla birlikte pandeminin özellikle ekonomik hayat üzerindeki etkisi ulus devletleri çeşitli tedbirler almaya itmiş, ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal krizlerin bertaraf edilmesi için ulus devletler çeşitli düzeylerde korumacı, önleyici refleksler geliştirmek durumunda kalmışlardır (Güder, 2020, s.195). Küresel pandemi sürecinde kriz yönetimi, güçlü devlet kapasitesi, eğitim ve sağlık altyapısının sorgulanması gibi sahalarda sınıanan ulus devletler ve ulusal siyasetler bu krizden başarılı çıkmak için devlet toplum ilişkileri ve halkların siyasal yönetimlere olan güveni gibi dalgalı alanlarda da kendilerini gözden geçirmek noktasına gelmiş bulunmaktadır. Bu çalışmada ana hatlarıyla ulus devletlerin küresel pandemiyle mücadele noktasında hangi refleksleri geliştirdikleri, krizle mücadele ve güçlü devlet kapasitesi gibi kritik faktörlerin ulus devletlerin başarısını ne yönde etkileyeceği gibi başlıklar tartışma konusu olarak seçilmiştir.

Çalışmada öncelikle ulus devletin küreselleşme sürecinde karşı karşıya kaldığı durum incelenmiş, sonrasında ulus devletin küreselleşme sürecinde kaybettiği hâkimiyet sahasını Covid-19 süreciyle birlikte tekrar geri kazanıp kazanamadığı üzerinde durulmuş, ilerleyen kısımlarda ise ulus devletlerin küresel pandemi karşısında hangi anahtar kriterler ya da hangi devlet refleksi sayesinde başarılı olabilecekleri tartışılmıştır.

Çalışmada yöntem olarak literatür analizi yöntemi benimsenmiş olup, konuyla ilişkili akademik literatür gözden geçirilmiş, bilhassa küreselleşme ve ulus devlet bağlamındaki bazı temel tartışmalar değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmanın temel tartışma konularına ışık tutacak kitap, makale, bildiri vb. dokümanlar gözden geçirilmiş, konuyla ilişkili kısımlar ayıklanmış, süzülüş, anlamlı bir şekilde çalışmaya dâhil edilmiştir. Diğer taraftan betimsel analiz ve söylem analizi yöntemleriyle de güncel literatürdeki bazı kavramsal yaklaşımlar ve güncel tartışmalar masaya yatırılarak özellikle Covid 19 sürecinde ulus devletlerin ve ulusal siyasetlerin başarı düzeylerini etkileyecek temel koşullar ve kriterler üzerinde durulmuştur.

Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet Anlayışında Yaşanan Değişim

Küreselleşme sürecinin etkisini yoğun olarak hissettirdiği 90'lı yılların sonu ve 2000'li yılların başlarında bütün dünyada esen değişim rüzgârları kamu yönetimi sahası ve ulus devlet üzerinde de etkili olmuştur. Bu anlamda söz konusu süreçte ortaya çıkan birkaç eğilimden bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi devletin yeniden inşasıdır. Devletin yeniden inşası aslında devletin faaliyet alanlarının küçültülmesi ve yol göstericilik ile kontrol görevlerinin etkinleştirilmesidir. Bu manada başvurulan yöntemlerden birisi devletin siyasi olan dış güvenlik, dış işleri, kolluk gibi asıl fonksiyonlarına çekilmesi; idari hizmetlerin yerele devri; gerekirse kontrol dışındaki diğer aşamaların özelleştirilmesi, kısmi özelleştirme ile kamusal olma özelliğini kaybetmiş hizmetlerin tamamen özele devri ile gerçekleştirilecek tam özelleştirme. Bu değişim, idarenin hangi hizmetleri nasıl ve hangi araçla yapması ya da yaptırması hususlarının ülke koşullarında yeniden gözden geçirilmesini önemli hale getirmektedir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ikinci önemli husus ise siyaset-yönetim dengesinin yeniden kurulması olup etkinlik ve verimliliğin sağlanması amacıyla devlet yönetiminde işletmecilik anlayışı geliştirilmesi ve sistemin rekabete açılmasıdır. Yönetimsel sistemin rekabete açılması, yönetim ve iş felsefesinin demokratik değerler ile yönetimsel gerekler anlamında bütünleştirilmesi; yönetici ve siyasetçilerin yaptıklarından rant kollama düşüncesinden sıyrılmasıdır. Bu gelişme bir anlamda, sistemin bürokratik ve memur zihniyetinden kültürel açımla kurtulma yönünde önemli değişimi de gerektirmektedir.

Bir diğer üçüncü mesele ise şeffaf ve dürüst yönetimin geliştirilmesidir. Devlet yönetiminde şeffaflığın geliştirilmesi demek esasında bilgiyi paylaşmada şeffaf davranan, yönetilenlere iş süreçleriyle ilgili bilgi verebilen, katılım kanallarının açık tutulduğu, kamu etiğine uygun davranan yönetim modellerinin uygulamaya açılmasıdır (Palabıyık, 2004, s.38).

Küreselleşme süreciyle birlikte devletin dönüşümünde etkili olan dördüncü önemli unsur ise merkezîyetçilikten uzaklaşma eğilimidir. Bu eğilimin getirdiği anlayışla birlikte, verimlilik ve etkinlik, hizmeti halka yaklaştırma ve demokratikleşme gibi değerler öne çıkmıştır. Bu noktada merkezîyetçilikten uzaklaşma iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi merkezî yönetim anlayışı çerçevesinde görülen bazı hizmetlerin ya da bu hizmetlere ilişkin sorumlulukların yerel idarelere devredilmesidir (Hasanoğlu, 2002, s.175).

Küreselleşmenin yönetsel alana yaptığı etkiyle birlikte özellikle devletin ekonomideki rolü değişmiş, buna bağlı olarak devletin yapısı ve işlevlerinde de çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Devlet daha çok politika belirleyen ve denetleyen konuma geçmiş, hizmet üretimi ve

sunumunda ise piyasa şartları gözetilmeye başlanmıştır. Bu süreçte devlet doğrudan üretim yapan bir birim olmaktan çıkmış, üretimin önünü açan bir yöne kaymıştır. Piyasa ve sivil toplumun öne çıkmasıyla kamunun doğrudan üretim yapması sadece alternatif olmadığı durumlar için geçerli olmuştur. Böylece devletin başat rol üstlendiği pek çok alan zamanla piyasalaşmış, pek çok sektörde özel sektör ana aktör haline gelmiştir (Dinçer ve Öner, 2003, s.15).

Yine siyasi açıdan bakıldığında küreselleşme süreci ulus devletin yapısını ve rolünü de değişime uğratmış, devletin görevleri yeniden tanımlanmıştır (Esgin, 2001, s.186). Küreselleşmeyle birlikte ulus devletin hâkimiyeti büyük ölçüde sarsılmış, devletin sınırlandırılması gündeme gelmiştir (Haass ve Robert, 1998, s.6). Buna göre devletin sınırlandırıldığı bir ortamda ise tabii olarak sivil toplumun önü açılacak, siyasi anlamda politik toplumun etkinliği sınırlandırılacak, insan hakları kavramı öne çıkacak ve demokrasi talebi yükselmiş olacaktır (Aktel, 2003, s.59). Siyasal küreselleşme mevcut ilişkilerin ve kurumların ciddi bir biçimde tartışılmasını, yeni değer ve hassasiyetlerin gündeme gelmesini, yeni ilişkilerin ve bu ilişkilere dayalı örgütlenmelerin doğmasını gündeme getirmiştir (Polat, 2019, s.87). Bu çerçevede devletin küçültülmesi, birey devlet ilişkilerinin yeniden sorgulanması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, temel özgürlüklerin daha çok dikkate alınması, sivil alanın genişletilmesi ve yerinden yönetim ilkesinin güçlendirilmesi tartışma gündemine girmiş bulunmaktadır. Sadece tartışma alanına girmemiş aynı zamanda dünyanın farklı ülkelerinde bu amaçlara ilişkin olarak kimi reformlar yapılmış, yeniden yapılanma modelleri de gündeme gelmiştir (Dursun, 1998, s.3). Bu anlamda başta Türkiye gibi ülkeler olmak üzere pek çok ülkede devlette reform tartışmaları yeniden açılmış, çeşitli reform programları taslakları hazırlanarak siyasi otoritelerin dikkatine sunulmuştur.

Özetle siyasal alanda modern-ulus devlete araçsal bazı işlevler yüklenerek siyasal alanın değiştirici dönüştürücü rolü tartışmaya açılmıştır. Merkeziyetçi ülkeler yerelleşme arayışına girmişler, ülkelerin siyasi yapıları daha adem-i merkeziyetçi hale gelmeye başlamıştır. Tabii olarak bu süreçte ulus devletin egemenlik alanı daralmaya başlamış, ulus devletler mutlak belirleyici rollerini kaybetmeye başlamışlardır (Saran, 2007). Uygulamada da ulus devletler küresel yapılar karşısında çeşitli sahalardaki üstünlüklerini kaybetmişler bazı yetkilerini ulus üstü yapılara devrederken bazı yetkilerini de piyasalaştırarak çok uluslu ve uluslararası piyasa aktörlerinin faaliyet sahasına terk etmişlerdir.

COVID 19 Sürecinde Ulus Devlet Eski Hâkimiyetini Geri Kazanabildi mi?

Covid-19 küresel salgınıyla birlikte dünya, İkinci Dünya Savaşından bu yana karşılaştığı en ağır krizlerden birisini yaşamaktadır. Sağlıkla ilgili bir krizin başka alanlardaki krizleri de tetikleyerek, etkisi altına aldığı ülkelere siyasal bunalımlara, ekonomik çöküşe ve sosyal huzursuzluklara da yol açtığı gözlemlenmektedir. Küresel pandemi, gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak pek çok ülkede etkisiz ve işlevsiz devlet sorununu da beraberinde getirmiş, devletler ekonomik hayat üzerinde daha müdahil olmak durumunda kalmıştır. Bu anlamda ulus devletleri salgın karşısında başarılı olmaya iten temel kriterler güçlü devlet kapasitesi, siyasal güven ve etkili liderlik gibi unsurlar olmuştur. Bu kriterler noktasında aciz kalan devletler başarısızlığa mahkûm duruma düşmüşlerdir (Valiyeva, 2020, s.390).

Küresel kriz karşısında ulusal veya yerel çapta mücadele eden ülkeler ya da devletler ya ulusal dayanışma yoluyla ya da refah devleti anlayışını imkânlar nispetinde geri çağırarak krizle mücadele etme yolunu seçmektedirler. Bu ise ulus devletlerin geri döndüğü tezini hatırlatmakta, ulus devletin tekrar eski işlevlerini kazandığı yorumlarının yapılmasına sebep olmaktadır.

Tam da bu noktada akla gelen ilk soru, ulus devletin küreselleşme öncesi dönemdeki fonksiyonlarına geri dönüp dönmediğidir. Kimilerine göre ulus devlet küreselleşme öncesi

etkinliğine geri dönmekte, Covid-19 sürecine has yeni bir duruma işaret etmek üzere dönüşerek değişim geçirmektedir (Acemoğlu, 2020). Salgınla birlikte her ne kadar devlet otoriter ve müdahaleci bir kimliğe bürünmüş olsa da devletin burada bölgesel ve küresel düzeyde etkin, ulusal düzeyde ise çok katmanlı bir yönetim ağı içerisinde yeniden tanımlanması söz konusudur.

Konuya başka bir perspektiften bakıldığında coğrafi, ulusal ve ideolojik sınır tanımayan, siyasal yönetim sistemlerine göre etkisini değiştirmeyen küresel bir kriz karşısında ulus devletler ulusal ölçekli önlemler alarak krizle baş etmek durumunda kalmışlardır. Bu durumda ulus devletler küresel pandeminin beraberinde taşıdığı ekonomik, sosyal, askeri/istihbârî ve siyasi tehditler karşısında zorunlu devlet müdahalesi noktasında herhangi bir şüpheye düşmeksizin daha müdahaleci davranmak zorunda kalmışlardır (Stiglitz, 2020).

Buradan hareketle küresel ölçekli sağlık krizinin ulusal düzeyde pek çok kritik sorunu tetiklemesiyle birlikte, bu sorunu çözecek tek meşru gücün ve tek meşru kaynağın ulus devlet olduğu anlaşılmış, hükümetler düzeyinde geliştirilen sosyal ve ekonomik destek paketleri, krizle mücadele programları ülkeler için kurtarıcı bir rol üstlenmiştir. Kısacası ekonomik ve sosyal güvenlik mekanizmalarının hükümetler eliyle yeniden canlandırılmasıyla, ulus devlet yeniden yükselmiş ve belirleyici rolüne yeniden kavuşmuştur. Diğer taraftan Covid-19 sürecinde kimi ulus devletler kendi egemenlik sahalarında daha etkin hale gelmişler, pek çok devlet ulusal sınırlarını pandemi dolayısıyla kapatmış, insan ve mal giriş çıkışlarını yasaklamış, kamu sağlığı ve güvenliği adına seyahat özgürlüğünü dahi kısıtlama noktasına gelmiştir (Valiyeva, 2020, s.392). Dolayısıyla liberal ülkelerde dahi toplum devlet otoritesine daha çok ihtiyaç duymaya başlamış, AB ülkelerinde dahi ulus üstü karar mekanizmaları geçici olarak da olsa askıya alınabilmiştir. Güçlü devlet ile sınırlı devlet ilkesi arasında kalan insan kalabalıkları küresel sağlık kriziyle birlikte tercihini güçlü devletten yana koymak durumunda kalmıştır.

Diğer taraftan ulus devletin konumuna ilişkin başka bir tartışma konusu ise ulus devletin küreselleşmeye rağmen halen iç ve dış politikada en başat aktör olup olmadığıdır. Pandemi sürecinde ulus devletler krizin aşılması noktasında uluslararası iş birliğinden çok ulusal iç dinamiklere yöneldiler. DSÖ vb. örgütler pandemi ile mücadele eden ülkelere lojistik ve teknik destekten ziyade tavsiye ve yönlendirme türünden destekler verebildiler. Pek çok ülke aşı teminini kendi ulusal bütçeleri nispetinde yapabildi. Bazı ülkeler ilaç vb. tıbbi malzeme ihracatını yasaklayarak kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılamaya yöneldi. Devlet dışı kurumlar ve ulus üstü aktörler bu süreçte etkin bir rol üstlenememiş oldular. Dolayısıyla ulus üstü veya ulus ötesi aktörlerin devlet egemenliğini geçersiz kıldığı yönündeki liberal teori de bu süreçten yaralı çıkmış bulunmaktadır. Ulus devletler bu süreçte uluslararası aktörlerin yardımlarından yararlanmamak hatta bunlardan vazgeçmek adına ulusal çaplı önlemler almak yönüne gitmişlerdir. Dolayısıyla salgınla birlikte ulus devletin geri döndüğü yönündeki açıklamalar çok da geçersiz sayılmamalıdır. Benzer şekilde ulus devletlerin kriz dönemlerinde daha fazla içe kapandıkları ve inisiyatif aldıkları daha çok olağan durumlarda uluslararası iş birliği ya da karşılıklı bağımlılık teorisine yöneldikleri de yabana atılmayacak bir tez olarak karşımızda durmaktadır. Neoliberalizmin küreselleşme sürecinde ulus devletleri, bireyleri ve toplumları kendi kaderlerini kontrol edemez hale getirdiği tezi ise tam da bu dönemde tartışmaya açılmaya başlanmıştır. Pandemi sürecinde refah ve sağlık politikalarının belirlenmesinde küresel aktörlerden çok devletlerin etkin rol alması belki de bu tezin de artıktan azından dönemsel olarak geçerliliğinin kalmadığını göstermektedir. Her ne kadar ulus devletler Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Aşı ve Bağışıklama İçin Küresel İttifak (Global Alliance for Vaccination and Immunization-GAVI) gibi uluslararası kurumlar ve ulus aşırı grupların belirlediği yönerge ve yol haritasını ciddiye almak zorunda kalmışlarsa da karar alma süreçlerinde ve verdikleri mücadelede daha çok ulusal ihtiyaç ve beklentilerin öne çıktığı bir

hakikattir. Devletler bu süreçte güçlü bir sağlık altyapısına ve bilimsel araştırma kapasitesine sahip olup olmadıklarını sorgular hale gelmişlerdir. Bu altyapıdan mahrum bulunan ülkelerde devlet-toplum ilişkileri bozulmuş, krizle yeterince mücadele edemeyen hükümetler güven kaybına uğramışlardır. Örneğin İtalya’da ciddi bir tıbbi malzeme ve ilaç eksikliği hissedilmiş, Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler arasındaki uluslararası dayanışma boşluğu İtalya’yı pandemi sürecinde çaresiz bırakmıştır (Popescu, 2020). AB’nin etkin üyelerinden birisi olan İtalya’nın uzun yıllar boyunca bu ulus üstü yapılanmanın en azından sağlık altyapısını güçlendirmeye dönük desteklerinden yeterince yararlanamamış olması bir ulus devletin kriz sürecinde kendi kaderiyle baş başa bırakıldığının en büyük kanıtıdır. Öte yandan Almanya ve kimi İskandinav ülkelerinde devletin sağlık sistemi üzerindeki etkinliği sayesinde pandemi ile mücadelenin daha başarılı geçmiş olması da bir tesadüf değildir (Buck, 2020). Güçlü devlet kapasitesinin olduğu bu ülkeler diğerlerine oranla bu süreci daha sağlıklı bir şekilde yönetebilmişlerdir.

Küresel Pandemi ile Mücadelede Ulus Devletlerin Başarılarını Etkileyen Kriterler

Covid-19 salgını sonrasında, bu küresel krizle ulusal imkânlar nispetinde mücadele eden ulus devletlerin salgının etkilerini en aza indirmek ve vatandaşlarını korumak üzere geliştirdikleri belli başlı bazı refleksler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “güçlü devlet kapasitesini harekete geçirmek”, ikincisi “sağlık altyapısını güçlendirmek ya da gözden geçirmek”, üçüncüsü “bilimsel araştırma ve ar-ge altyapısını gözden geçirmek”, dördüncüsü “iyi yönetimi devreye sokma becerisi”, beşincisi “kriz yönetimi”, altıncısı “hükümete duyulan güven ve siyasal liderliğin pekiştirilmesi” olarak sıralanabilir (Miş, 2020, s.42). Bu kriterler aynı zamanda pandemi ile mücadelede ulusal hükümetlerin ya da ulus devletlerin başarılı olup olamayacaklarını belirleyen kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güçlü Devlet Kapasitesi

Devlet kapasitesi kavramı etrafında literatürde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre devlet kapasitesi; çeşitli siyaset sahalarında topluma nüfuz etme ve alınan siyasi kararların fiilen uygulanması (Mann, 1984), devletin vergi toplama ve kaynak yaratma kapasitesi (Tilly,1992) devletin çeşitli alanlarda politika belirleme ve bu belirlenen politikaların sahaya indirilmesi/uygulanma düzeyi (Fukuyama, 2005), kamusal hizmetlerin daha önceden elde edilen maddi ve manevi kaynaklar çerçevesinde en rasyonel ve en verimli şekilde sunulması ya da kamusal hizmetlerle bu hizmetleri finanse eden kaynakların etkin bir şekilde yönetilmesi (Börzel, 2002) gibi yaklaşımlar ışığında tanımlanabilmektedir.

Son tanımdan da anlaşılacağı üzere esasında devlet kapasitesi, devletin tek meşru güç kullanma tekeline sahip olmasıyla ilişkili bir durumdur. Ulusal sınırları içerisinde kaynak üretme ve bu kaynakları kamusal hizmetlerde kullanma yetkisine sahip olan devlet kamusal nitelikli hizmetlerin sunum süreçlerinde alacağı kararların uygulanmasına mâni teşkil eden durumlarda hukuki ve idari yaptırımında bulunma yetkisine sahiptir. Öyleyse güçlü devlet kapasitesi denildiğinde burada anlaşılması gereken hem devletin belli konularda karar alması hem de bu kararları sahada toplumun talep ve beklentilerini merkeze alarak uygulama kapasitesini kullanmasıdır.

Devleti otoriter bir yapı olarak gören anlayışa karşılık, müzakereci ve katılımcı anlayışı öne çeken yaklaşıma göre devlet karar alma süreçlerini yürütürken toplumdan bağımsız hareket edemez, toplumun ihtiyaçlarını ve beklentilerini de gözetir. Bu ihtiyaç ve beklentiler doğrultusunda demokratik katılım araçlarını da devreye sokarak kapasitesini kullanır. Bu görüşe uygun bir tanım olarak Börzel’in devlet kapasitesinin tanımlanmasında ortaya koyduğu yaklaşım şu şekildedir: Devlet kapasitesi, devletin hukuki bakımdan bağlayıcı kuralları uygulama, uygulatma, bu kararların uygulanmasını sağlayacak kaynakları yaratma, bu süreçte toplumsal kesimler ve sivil toplumla birlikte karar alma ve iş birliğine gitme ve kendisini

yönetimsel anlamda sürekli olarak yenilemesidir (Börzel, 2006, s.336). Bu anlamda devlet kapasitesi bir yönüyle politik kapasiteye diğer yönüyle ise idari kapasiteye dayanmaktadır. Devlet burada hem politik karar alma gücünü hem de aldığı kararları idari boyutta uygulama/uygulatma gücünü bir arada kullanmaktadır.

Buradan hareketle ulus devletlerin Covid-19'la mücadele süreçlerinde hem politik hem de idari kapasitelerini harekete geçirebildikleri oranda başarılı olabilecekleri söylenebilir. Toplumun salgın hastalıklar karşısında yenik düşmemesi ihtiyacı karşısında devlet çeşitli politik kararlar alarak bu kararların idari planda uygulanıp uygulanmadığını denetlemek durumundadır. Örneğin ulusal sağlık politikası oluştururken salgın hastalıklarla mücadele noktasında çeşitli kararlar alan devlet sağlık bakanlığı, sağlık politikaları kurulu gibi yetkili organları üzerinden sağlık hizmetlerinin etkin ve verimli yönetilip yönetilmediğini ölçmek, takip etmek ve gerekirse ilgili sahaya çeşitli müdahalelerde bulunmak durumundadır.

Sağlık Altyapısını Gözden Geçirmek/Geliştirmek

Covid-19 sürecinde ulus devletler küresel nitelikli bir kriz ya da pandemi karşısında yerel ya da ulusal ölçekte mücadele vermek durumunda kalmışlardır. İlaç ve aşı temini, hastane altyapısı, yatak kapasitesi, acil durum yönetimi, acil yardım ve müdahale, laboratuvar altyapısı, tıbbi personel, salgınla mücadele, sağlık krizi yönetimi gibi alanlarda kimi devletler bu süreçte sınıfta kalırken, bazı devletler ise başarılı olarak salgını yönetebilmişlerdir. Bununla birlikte, Çin gibi daha evvel herhangi bir pandemi ile mücadele etmiş devletler salgın karşısında daha hazırlıklı bir durumda bulunurken, daha evvel büyük çaplı bir sağlık krizi yönetmemiş kimi devletler ise Covid-19 sürecinde başarısız olmuşlardır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Bu noktada ulus devletlerin pandemi karşısında geliştirecekleri iki temel refleks karşımıza çıkmış bulunmaktadır. Bunlardan birincisi sağlık altyapısının her boyutuyla geliştirilmesi ve gözden geçirilmesi, ikincisi ise halk sağlığı yönetimi ya da pandemi ile mücadele konusunda tecrübeli olup olunmadığının tespit edilmesidir. Tam da bu noktada sağlık altyapısı güçlü olup da pandemi ile mücadele konusunda herhangi bir tecrübesi olmayan ulus devletlerin Covid-19 sürecini yönetmekte başarısız kalabileceği ortaya çıkmaktadır. Tayvan, Singapur, Güney Kore gibi ülkeler sağlık altyapısı konusunda dünyanın çok gelişmiş ülkelerinden daha geri durumda olmalarına rağmen geçmiş yıllarda Sars gibi bir salgını yönetmiş olmanın verdiği mücadele bilinciyle Covid-19 karşısında daha başarılı olmuşlardır (Yılmaz ve Mutlu, 2020, s.1969). Öte yandan sağlık veya tıp alanında çok ileri düzeyde bilgi ve teknolojiye sahip olan ABD'de sağlık hizmetleri çok pahalı olduğundan 5700 civarında hastanenin bulunduğu ülkede vatandaşların sağlık hizmetlerine ulaşmasında büyük güçlükler çekilmiştir. Covid-19 sürecinde pek çok hasta ABD'nin hastane altyapısından yeterli düzeyde yararlanamamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Buradan da anlaşılıyor ki sağlık sektöründe bilgi ve teknoloji anlamında gelişmiş olmak salgınla mücadele konusunda gerekli kolaylığı sağlamamakta, sağlık tesislerinin ulaşılabilir olması büyük önem arz etmektedir. Sağlık sisteminin vatandaş odaklı çalıştırılması noktasında Türkiye'nin pandemiyle mücadelede ABD, İngiltere, Fransa İtalya ve İspanya, gibi gelişmiş ülkelere göre başarılı bir tablo ortaya koyduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerin sağlık sistemlerinin yetersiz kalması ve temel sağlık malzemelerinin temininde güçlükler yaşamaları bunu ispatlamaktadır. Bu süreçte Türkiye'den gelişmiş ülkeler bile yardım talebinde bulunmuşlardır. Türkiye sağlık hizmetleri ve sağlık malzemesi konusunda tedarikçi ülke rolü üstlenmiştir. Bunda Türkiye'nin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletin, sosyal devlet olma vasfıyla, her çeşit sağlık hizmetini ücretsiz temin etme sorumluluğunu üstlenmiş olması vardır. Türkiye onlarca yıllık süreçte sağlık kurumları kurmuş ve sağlık personeli yetiştirme konusunda büyük çaba harcamıştır (Heper, 2007, s.409).

Bilimsel Araştırma ve Ar-Ge Altyapısını Gözden Geçirmek

Salgınla mücadelede ulus devletlerin başarı ya da başarısızlıklarını tayin edecek bir diğer önemli faktör, ülkelerin bilimsel araştırma altyapılarının güçlü olup olmadığıdır (Miş, 2020, s.42). Bilhassa salgını bertaraf edecek aşı, ilaç ve benzeri maddelerin geliştirilmesi, üretilmesi, benzer şekilde hastalığa sebebiyet veren virüslerin teşhis süreçlerinde ihtiyaç duyulacak test kitlerinin geliştirilmesi ve üretilmesi de bilimsel araştırma ve ar-ge altyapısı ile yakından ilişkilidir. Dünyada sayılı ülke aşı geliştirme konusunda atılım yapabilirken pek çok ülke aşı temininde dış kaynağa yönelmek durumunda kalmıştır. Pandemiyle birlikte Covid-19 aşuları, ABD, İngiltere, Avrupa, Çin, Rusya ve Hindistan'da geliştirildi ve üretildi (BBC, 2021). Üretilen bu aşular öncelikle üretici ülkelerdeki ihtiyaç için kullanıldığından bu ülkeler dışında kalan dünya aşıya ulaşmada ve aşığı kullanmada temin sorunu ya da gecikmeler yaşadılar. Dolayısıyla ülkelerin bilimsel araştırma kapasitelerinin güçlü olup olmadığı pandemiyle mücadelede belirleyici bir faktör haline gelmiştir. Zira aşı ve ilaç üreten ülkeler bu geliştirme ve üretimlerini öncelikle kendi nüfuslarının ihtiyaçları için kullandıklarından dünyada pek çok ülke kendi aşısını kısa sürede geliştirip kendi halkının kullanımına sunamadığı için salgının kontrol altına alınmasında pasif durumda kalmışlardır. Bazı ülkelerde aşı üretimi patent verme yoluyla çözülmüş olsa da yeterli üretim altyapısına sahip olmayan ülkelerde aşı ihtiyacı halen ciddi boyutlara ulaşmış durumdadır. Türkiye’de Erciyes Üniversitesi (ERÜ) tarafından yürütülen aşı çalışmaları ise ülkemizin bilimsel ar-ge altyapısının umut verici gelişmelere sahne olacağı yolunda güçlü bir intiba uyandırmaktadır. ERÜ tarafından covid-19’a karşı geliştirilen ve Sağlık Bakanlığı ile Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB) tarafından desteklenen ve Faz- 3 çalışmalarına devam edilen TURKOVAC, daha evvel Sinovac aşısı olmuş ve Covid-19’a yakalanmamış gönüllülere 3. doz olarak uygulanmaya başlanmıştır. Kayseri’de yürütülen çalışmalar neticesinde ismi TURKOVAC olarak belirlenen aşının yerli aşı geliştirme noktasında Türkiye’ye salgınla mücadele noktasında güçlü bir avantaj sağlaması beklenmektedir (Erciyes Üniversitesi, 2021).

İyi Yönetişim Becerisi

Kovid-19’la mücadele sürecinde ulus devletlerin başarı şansını artıracak yahut başarılı olup olmadıklarını belirleyecek bir diğer unsur ise devletin iyi yönetim süreçlerini salgınla mücadele süreçlerinde iyi yönetip yönetemediğidir. Bilindiği gibi yönetim yönetim kavramından farklı olup yönetsel karar alma aşamalarında toplumun ve devletin farklı katmanlarının yönetim yahut karar alma sürecine dâhil olması, kısacası birlikte yönetim fikrinin katılımcı yöntemlerle harekete geçirilmesidir. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsünce (TODAİE) hazırlanan Kamu Yönetimi Sözlüğü isimli eserde yönetim, “*bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili tüm aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen*” olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2007, s.4). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ise yönetimi “bir toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal işlerini kamu, özel sektör ve gönüllü sektörle ilişkiler bağlamında yürütmek için kullandığı değerler, politikalar ve kurumların oluşturduğu bir sistem” olarak açıklamaktadır (UNDP, 1997, s.2).

Tanımlardan da açıkça anlaşılacağı üzere devlet yönetiminde yönetim kavramı sadece kamu aktörlerinin değil sivil toplum örgütleri ve diğer unsurların da yönetsel süreçlere katılımını öngörmektedir. Kovid-19 süreciyle birlikte yönetimin daha da önem kazandığı, özellikle sağlık sektörünün süreci yönetmedeki başarısının yönetim yaklaşımının etkin bir şekilde uygulanmasına bağlı olduğu açıktır. Örneğin salgınla mücadelenin ana aktörü olan Sağlık Bakanlığı’nın sadece kendisine bağlı birimlerle değil ilaç tedarik eden şirketlerle, aşı üreten bilim merkezleri ve ilgili kuruluşlarla, tıbbi malzeme üreten firmalarla, üniversitelerle, sağlıkla ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla ve devletin diğer ilgili kuruluşlarıyla süreci yönetmesi gerekecektir. Hatta ulus üstü yapılar olarak bilinen DSÖ ve The Food and Drug Administration

(FDA) gibi kuruluşları da dikkate alması gerekecektir. Devletin ve toplumun çeşitli katmanlarının bu süreçte taleplerinin alınması, ihtiyaçlarının belirlenmesi, diğer kurumların, örneğin milyonlarca öğrencinin eğitim öğretim işlerini yöneten ve salgın sürecinde risk grubunda bulunan öğretmen ve öğrencilerin idaresinden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığının da görüş ve düşüncelerinin alınması yahut sağlık konusunda bilgilendirilmeleri gerekecektir. Kovid-19 süreci de açıkça göstermiştir ki tek başına yönetim anlayışı özellikle kriz dönemlerinde neredeyse tamamen iflas etmiş, işe yaramaz hale gelmiştir. Öyleyse karşılıklı etkileşime dayalı bir yönetim anlayışının devlet yönetimi düzeyinde uygulanması büyük önem arz etmektedir.

Kriz Yönetimi

Devletlerin ya da toplumlar ister bir ekonomik krizle isterse bir sağlık krizi ya da bir afetle karşı karşıya kalsınlar neticede kriz karşısında bir şekilde pozisyon almaları ve krizin etkilerini asgariye indirecek tedbirleri almaları gerekmektedir. Çağımızda kriz yönetimi anlayışı aktif yönetim sisteminden daha çok proaktif yönetim süreçlerine evrilmiştir. Aktif yönetim sürecinde kriz ortaya çıktıktan sonra duruma müdahale etme anlayışı hâkimken, proaktif yönetim anlayışında ise henüz kriz ortaya çıkmadan evvel önleyici ve iyileştirici tedbir almak durumu söz konusudur. Daha evvel Sars, Mers gibi salgınları yöneten ülkeler ya da devletler salgın yönetimi, sağlık krizi yönetiminde daha tecrübeli olduklarından ve daha evvel bir salgınla yüzleştikleri için Covid-19 salgını sürecinden de başarılı çıkmışlardır. Salgın ortaya çıkmadan evvel sağlık sistemini ve sağlık altyapısını gözden geçiren ve olası bir salgına karşı hazırlık yapan devletler, yani proaktif davranan devletler (Çin, Güney Kore gibi) salgınla mücadelede daha başarılı olmuşlardır (Sağlık bakanlığı, 2020). Dolayısıyla gerek aşı üretiminde, gerek ar-ge altyapısında gerekse hastane olanakları noktasında muhtemel bir kriz karşısında direnç gösterebilen devletler salgını daha önceden öngörerek hazırlık yapabilen ve kriz yönetim süreçlerini sağlıklı bir şekilde yürüten devletler olmuşlardır.

Hükümete Duyulan Güven

Covid-19 sürecinde pek çok hükümet küresel sağlık krizi karşısında hazırlıksız yakalanmış, hazırlıksız yakalanmayanlar ise hızlı ve esnek hareket edemedikleri için başarısız duruma düşerek toplumun kendilerine duyduğu güveni sarsmışlardır. Özellikle güçlü devlet imajının öne çıktığı ABD, İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerde Kovid-19'u ağır geçiren hastaların bilhassa salgının başladığı dönemde hastane ve yatak bulamamaları, aşı ve ilaca yüksek maliyetlerle ulaşmaları yahut Kovid-19'un sosyal ve ekonomik sonuçlarını ağır şekilde yaşamaları/geçirmeleri sebebiyle bu ülkelerde hükümetlere olan güven düzeyi azalmıştır (Uchoa, 2021).

Küresel salgınla mücadelede yerel ve ulusal imkanlar yanında uluslararası olanaklardan da yararlanabilen, erken dönemde aşı ithal edebilen yahut kendisi üreten, ağır vaka durumundaki hastalarına hastane ve yatak olanakları sunabilen, salgının kontrol altına alınması için gerekli toplumsal ve sıhhi tedbirleri zamanında alan hükümetler yönettikleri halklar nezdinde güven tazelediler. Sadece hükümete olan güven anlamında değil siyasal liderliğe olan güven noktasında da başarılı olan ülkeler siyasal güven bunalımı yaşamadılar. Fransız araştırma kuruluşu Siyasi Bilimler Referans Merkezi tarafından, salgının birinci yılında Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da yapılan bir anket, en çok Fransız halkının güveninin azaldığını, Almanların ise, sert önlemlere rağmen hükümete güvenmeye devam ettiklerini ortaya koydu (VOA, 2021).

Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere Fransa gibi güçlü bir ülkede dahi salgının yıkıcı etkileri yeterince bertaraf edilemediği için siyasal güven toplum nezdinde azalmış, Fransız Hükümeti oldukça yüksek dozda eleştirilmiştir.

Sonuç

Küreselleşmenin bütün etkileri ve sonuçlarıyla dünyayı çepeçevre kuşattığı son kırk yıllık zaman diliminde, ulus devletin yıprandığı ve egemenlik haklarını ulus üstü yapılara devrettiği yönündeki tartışmalar akademik çevreleri uzunca bir dönem meşgul etmiş, bu temel kabul üzerine yüzlerce çalışma yapılmıştır. Gerçekten de bilhassa ekonomik küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler insanlığın kaderini etkilemiş, bir ulus devlet çatısı altında yaşayan insan toplulukları yavaş yavaş bu ulus şemsiyesi altından çıkarak küresel networkların çizdiği istikamete doğru yürümeye başlamışlardır. Bu süreçte ulusal sınırlar büyük ölçüde anlamını yitirmiş, para, teknoloji, meta, mal, bilgi, kültür ve hammadde yeryüzünde sınır tanımaksızın hareket eder hale gelmiştir. Tabii olarak bu hareketliliğin devamının sağlanması için ulusal hükümetlerin sınırlayıcı, engelleyici, mobilizasyon karşıtı kapalı sistem anlayışlarının bertaraf edilmesi ve küreselleşmenin önünün açılması gerekiyordu.

Ancak Covid-19 küresel sağlık krizi sonrasında şu anlaşıldı ki yeryüzünün tamamını etkileme potansiyeli olan bir ekonomik kriz, iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi bir doğal afet ya da Sars, Mers ve Kovid sürecinde yaşadığımız küresel sağlık krizi gibi büyük çaplı ve insanlığın kaderini etkileyecek sağlık krizleri söz konusu olduğunda ulus devletler ve yönettikleri insan kalabalıkları bu küresel krizler karşısında kendi kaderleriyle başbaşa kaldılar, adeta uluslararası camia ulusal ve bölgesel ihtiyaçlar karşısında pasif bir konuma düştü. Ulus devletler ya da ulusal hükümetler kendi yönetsel ve maddi kapasiteleri nispetinde küresel sağlık krizi ile mücadele etmek durumunda kaldılar. Kıta Avrupası da dâhil olmak üzere dünyanın pek çok yerinde ulus devletler geçici de olsa sınırlarını kapattılar, ilaç ve sağlık malzemesi ihracatını durdurdular, ulusal sınırları içerisinde küresel sisteme rağmen yerel ve bölgesel ölçekli tedbirler alarak pandemi ile mücadele etme cihetine gittiler. Tabii olarak bu durum ulus devletlerin tekrar eski yetkilerini geri aldığı şeklinde yorumlandı. Her ne kadar bu durumun geçici olduğu yönünde bazı tartışmalar yapılmış olsa da neticede bir küresel sağlık krizi karşısında her ulus kendi kabuğuna çekildi ve devletler kriz dönemini sağ salim atlatabilmek için sert tedbirler almak durumunda kaldılar.

Küresel sağlık krizi karşısında ulus devletlerin başarılı ya da başarısız olmalarını belirleyen temel belirleyiciler küresel düzenin kural ve ilkelerinden çok ulus devletlerin bizzat kendilerinin geliştirdiği çeşitli mücadele yöntemleri ya da reflekslere bağımlı hale geldi. Güçlü devlet kapasitesi, siyasal güven, kriz yönetimi, iyi yönetim, sağlık ve ar-ge altyapısının güçlü ya da zayıf olması gibi kriterler küresel çaplı pandemiyle mücadele sürecinde ulus devletleri meşgul eden kritik faktörler haline geldiler. Bütün bu sayılan alanlarda başarılı olan devletler Kovid salgını karşısında daha dirençli bir konuma geçerken pandemiye hazırlıksız yakalanan ve devlet kapasitesi güçlü olmayan ya da devlet kapasitesini harekete geçirmekte zorlanan devletler başarısız oldular. Tabii olarak pek çok ülkede siyasal yönetimlere olan güven duygusu azaldı ve kimi ulusal hükümetler krizi yönetme konusunda ideolojik yönelimlerine bakılmaksızın başarısızlıkla suçlanır hale geldiler.

Bundan sonraki süreçte ulusal siyasetlerin küresel pandemi karşısında ne türden refleksler geliştirecekleri, ulus devletlerin küresel ağlarla birlikte hareket edip etmeyeceği, pandemi sürecinde başarısız sayılan ülkelerde iktidar değişikliklerinin olup olmayacağı hem pandeminin gidişatı hem de dünya genelinde ortaya çıkacak yeni gelişmeler belirleyecektir. Post-Korona döneminde ulus devletin nereye konumlanacağı ise ayrı bir tartışma konusu olup buna dair öngörülerin pratik yaşamda ne ölçüde karşılık bulacağını ise zaman gösterecektir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. (2020), *The Post-COVID State. Project Syndicate*, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/four-possible-trajectories-aftercovid19-daron-acemoglu-2020-06?barrier=accesspaylog>, Erişim Tarihi: 20.10.2021.
- Aktek M. (2003). Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi. Asil Yayınları.
- Balcı, A (2005), Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Kamu Hizmet Sunumuna Etkileri, Kamu Yönetiminde ve Kamu Hizmetlerinde Kalite, (Der: Can Aktan ve Ulvi Saran), Hizmet İş Sendikası Yayınları.
- BBC. (2020), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56505586>, Erişim Tarihi: 1.11.2021.
- Börzel, T. A. (2002), “Non-State Actors and the Provision of Common Goods. Compliance with International Institutions. (ed) Héritier, Adrienn, Common Goods: Reinventing European and International Governance, Lanham, MD, pp. 155-178.
- Börzel, T. A. (2006), “‘Gutes Regieren’ ohne den Schatten der Hierarchie? Korruptionsbekämpfung im südlichen Kaukasus im Rahmen der EUNachbarschaftspolitik”, Teiprojekt B 2, www.sfbgovernance.de/teilprojekte/.../index.html, Erişim Tarihi: 03.04.2021.
- Buck, T. (2020), *Germany’s coronavirus anomaly: high infection rates but few deaths. Financial Times*, <https://www.ft.com/content/c0755b30-69bb-11ea-800d-da70cff6e4d3>, Erişim Tarihi: 28.10.2021.
- Diñer, Ö. Öner C (2003). Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim. Başbakanlık Yayını.
- DPT. (2007). Kamuda İyi Yönetişim, DPT Yayınları.
- Dursun D. (1998). Küreselleşme/Yerelleşme Paradoksu ve Siyasal Değerlerin Yeniden İnşası. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*. Sakarya Üniversitesi-İ.İ.B.F.-Adapazarı Ticaret ve Sanayi Odası. Erciyes Üniversitesi. (2021). <https://www.erciyes.edu.tr/tr/detay/turkovac-2-doz-sinovac-asisi-olmus-gonullulere-3-doz-olarak-uygulanmaya-baslandi/e61000f5-ef2f-ec11-8cd0-0050569e5e21>, Erişim Tarihi: 1.11.2021.
- Esgin, A. (2001). Ulus devlet ve küreselleşmeye ilişkin bazı tartışmalar. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2): 185-192.
- Fukuyama, F. (2005). Devlet İnşası. 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim, (Çev.) Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi.
- Güder, S. (2020). *Covid-19’un Uluslararası Sistem ve Türkiye Siyasetine Yansımaları*, <https://cdn.istanbul.edu.tr/file/JTA6CLJ8T5/5C45F522F3784168ADCA825C6B4F349C>, Erişim Tarihi: 28.10.2021
- Hasanoğlu, M. (2002). Küreselleşmenin devlet yönetimine etkileri, *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 434, 171-186.
- Heper, M. (2006). (Çev: Zeynep Mertoğlu) Türkiye Sözlüğü, Doğu Batı Yayınları.
- İmga, O&Ayhan U. (2020), Kovid-19 Salgını Sonrası Devlet, Demokrasi ve Güvenlik, Polis Akademisi Yayınları.
- MANN, M. (1984). The autonomous power of the state. UK: Blackwell
- Miş N. (2020). Covid 19’un Ulusal Siyasetlerin Geleceğine Etkisi, *Kriter Dergisi*, (Mayıs, 2020):41-43.
- Özdemir, S. (2004). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. İTO Yayınları No: (2004-69).
- Palabıyık, H. (2004). “Kamu yönetimi: sorunlar ve yeniden yapılanma gereği,” *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1-2): 37-50.
- Polat, D. Ş. (2019). Ulus-Devletin Değişen Doğası ve Ulusal Güvenliğin Dönüşümü, Tasam Yayınları.

- Popescu, N. (2020), *How the coronavirus threatens a geopolitical Europe*. *European Council On Foreign Relations*
https://www.ecfr.eu/article/commentary_how_the_coronavirus_threatens_a_geopolitical_europe
- Haass, R.N.&Litan, R.N. (1998). “Globalization and Its Discontents”, *Foreign Affairs*, (May/June).
- Sağlık Bakanlığı. (2020). *Amerika Birleşik Devletleri*.
<https://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/SaglikBilgisi/USA> (Erişim:15.06.2020)
- Sağlık Bakanlığı. (2020). *Çin*. <https://www.seyahatsagligi.gov.tr/Site/SaglikBilgisi/CHI> (Erişim: 15.06.2020)
- Saran, U. (2007). *Küresel Değişim Dinamiklerinin Kamu Yönetimi Alanındaki Etkileri*, www.canaktan.org, Erişim Tarihi: 17.10.2007.
- Stiglitz, J. (2020), *Plagued by Trumpism, Social Europe*. <https://www.socialeurope.eu/plagued-by-trumpism>, Erişim Tarihi: 25.10.2021.
- Tilly, C. (1992). *Coercion, capital, and European states, AD 990-1992*. UK: Blackwell.
- Uchoa, P. (2021). *Covid: Pandemiyle mücadelede neden bazı ülkeler başarılı, bazıları ise başarısız oldu?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55699746>, Erişim: 04.11.2021.
- UNDP. (1997) *Reconceptualising Governance*. Discussion Paper 2, New York: Management Development and Governance Division.
- Valiyeva, K. (2020). Covid-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar* (Covid19-Özel Ek): 390-403.
- VOA. (2021). “Salgın Avrupa’da Hükümetlere Güveni Azalttı”, <https://www.amerikaninsesi.com/a/salgin-avrupada-hukumetlere-guveni-azaltti-pandemi-corona/5789655.html>
- Yılmaz, A.Y.&Mutlu, İ. S. (2020). Salgın sonrası dünyada, küreselleşme ve ulus devlet tartışmaları, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(3), 1965-1976.